

Ræða á landsfundi Sjálfstæðisflokksins 1968

Bjarni Benediktsson – Stjórnámál – Ræður – Landsfundur – Sjálfstæðisflokkurinn – Þjóðfélagsmál –
Efnahagsmál - 1968

Tekið af vef Borgarskjalasafnsins

bjarnibenediktsson.is

Einkaskjalasafn nr. 360

Ræður

Askja 4-4, Örk 4

©Borgarskjalasafn Reykjavíkur

Ræða forsætisráðherra.

Ákveðið hafði verið að halda Landsfund á s.l. vori, en vegna þeirrar óvissu, sem þá ríkti um vinnufrið og þar með stjórnmalahorfur, þótti réttara að fresta fundinum til haustsins. Þessi óvissa var ein afleiðing efnahagsörðugleikanna, sem við hefur verið að etja nú um tveggja-þriggja ára tímabil.

Í setningarræðu minni á síðasta Landsfundi í apríl 1967, vék ég að því að neyðarástand mundi þá þegar skolið á, ef gagnfráðstafanir hefðu ekki verið gerðar. Von manna var þá sú, að um svo tímabundna örðugleika væri að ræða, að verðstöðvunin, sem lögheimiluð hafði verið rétt fyrir júl 1966 mundi, ásamt öðrum, minni háttar ráðstöfunum, nægja til að firra vandræðum. Raunin varð öll önnur. Svo sem nóg samlega er kunnugt, þá varð efnahagsþróun áráanna 1967 og 1968 Íslendingum með eindæmum óhagstæð. Þar voru að verki ástæður okkur með öllu óviðráðanlegar:

Minnkandi afli, lækkandi verðlag, markaðslokun og aukinn tilkostnaður vegna þess, hversu sækja þurfti á fjarlæg mið. Allt lagðist þetta á eina sveif um að áorka því, að hreinar gjaldeyristekjur af sjávarútvegi urðu a. m. k. helmingi minni á árinu 1968 en þær höfðu verið á árinu 1966. Svo skjót umskipti eru með öllu óþekkt í sæmilega tækniþróuðum þjóðfélögum og mundu hvarvetna hafa leitt til hinna mestu vandræða, eða öllu heldur víðast til beinnar upplausnar. Þetta er viðurkennt

af öllum hlutlausum aðilum, er skyn bera á og málið hafa skoðað. Kemur þar í einn stað, hvort um er að ræða sérfróða erlenda blaðamenn, fulltrúa annarra ríkja eða alþjóðastofnana.

Því ber og ekki að neita, að örðugleikarnir hafa sett ríkisstjórnina og þinglið hennar í nokkra varnarstöðu á undanförnum misserum. Ekki hefur gefist færi á að sinna ýmsum örðum málum eins og skyldi af því, að mestu máli skipti að brjótast fram úr efnahagsörðugleikunum, og gera það með þeim hætti, að sem léttbærast yrði fyrir allan almenning og án varanlegs tjóns. Ýmsum framfaramálum hefur engu að síður verið hrint áleiðis að undanfögnu, en játa ber, að tími og kraftar hafa ekki enzt í því skyni eins og verið hefði, ef höfuðáherzlu hefði ekki þurft að leggja á lausn hins geigvænlega efnahagsvanda.

Með svipuðum hætti og menn veturinn 1966 til 1967 höfðu vonað, að verðstöðvunin mundi duga sem varnargarður á meðan versta ólagið riði yfir, þá var að því stefnt að ráða bót á vaxandi vanda með gengislækkuninni haustið 1967, er varð óhjákvæmileg vegna lækkunar pundsins þá í nóvember. En vegna þess, að allar ytri aðstæður versnuðu enn stórlega á árinu 1968, þá varð ljóst, er á árið leið, að til enn róttækari ráðstafana þyrfti að grípa.

Vegna hins nýja viðhorfs, sem allir þessir örðugleikar sköpuðu, var það hugleitt síðari hluta sumars 1968, hvort rétt væri að rjúfa þing og æskja nýs úrskurðar og umboðs kjósenda. Að at-

huguðu máli þótti slíkt ekki tiltækilegt. Harðvítugar stjórnmaladeilur mundu einungis auka vandræðin en ekki minnka, enda bæri þingmeirihlutunum skylda til þess að bregðast ekki þeim trúnaði, er stjórnarflokkunum hafði verið sýndur með sigri þeirra í alþingiskosningunum 1967.

Hins vegar þótti eðlilegt að leita samráðs við stjórnarandstöðuflokkana, svo alvarlegt sem ástandið var, og kanna hvort við þá væri fánlegt samkomulag um nokkrar viðhlítandi ráðstafanir. Samtöl voru tekin upp við þá síðari hluta sumars. Þau stóðu fram eftir hausti. Sá háttur var hafður á, að fulltrúum þeirra var gefinn kostur á að kynast jafnóðum öllum gögnum, er ríkisstjórnin lét afla um ástand og horfur. Þær greinargerðir voru að þessu sinni mun ítarlegri og gagnsamlegri en nokkru sinni áður, er undirbúa hafði þurft efnahagsráðstafanir, ~~þó að þá væri við hrikinn minna og að eðglima en að þessu sinni~~ Þegar leið á viðræðurnar, varð ljóst, að ekkert samkomulag var hægt að fá um meginatriði. Stjórnarandstæðingar véku sér hjá að ræða um - hvað þá bera fram tillögu um - ákveðna lausn höfuðvandamála. Í stað þess drápu þeir á ýmsar svokallaðar hliðarráðstafanir. Sumar þeirra gátu út af fyrir sig vel komið til álita, en engar, hvorki nein sérstök né allar í heild, voru nokkuð nærri því að veita lausn á aðalviðfangsefninu. Þó að hugmyndir þeirra um lausn á því væru allar á huldu, varð samt bert, að þeir vildu nota tækifærið til að auka ríkisíhlutun, allt í senn um fjárfestingu,

meiriháttar framkvæmdir og innflutning. Þ.e.a.s. þeir vildu hverfa í verulegum atriðum frá þeirri frjálsræðisstefnu, sem fylgt hefur verið frá árinu 1960. Enda síhömruðu stjórnarandstæðingar, bæði í viðræðunum og málflutningi sínum þar fyrir utan, á því, að breyta þyrfti um stjórnarstefnu. Að þeirra mati var það aðalatriði málsins, svo og að koma núverandi stjórn frá völdum.

En hér dugðu hvorki hálfyrði né valdastreita. Þjóðartekjur höfðu stórminnkað og fóru enn minnkandi. Afleiðing þess varð að taka í breyttum lífn- aðarháttum landsmanna. Annarsvegar með því að skerða lífskjör í samræmi við minnkaðar tekjur, þ.e.a.s. að sníða sér stakk eftir vexti, svo sem löngum hefur þótt best gefast. Á hinn veginn varð að haga ráðstöfunum svo, að sem mest hvöt yrði til aukningar atvinnureksturs í landinu og þá einkum þess, sem yki útflutning eða sparaði innflutning ánóhóflegra verðhækkana innanlands,

Tvær meginleiðir komu til álita. Önnur var sú að auka uppbætur stórlega. Þvílíkar uppbætur hefði ekki verið unnt að binda við útflutningsframleiðsluna eina, heldur hefði innlendir iðnaður verið settur í mjög mikinn vanda og gerður ósamkeppnisfær, ef hann hefði ekki fengið svipaðar uppbætur og sjávarútvegur. Fjár til slíkra uppbóta hefði orðið að afla með skattlagningu jafnframt því, sem stóraukin íhlutun stjórnvalda um málefni borgaranna, hefði verið óhjákvæmileg, ef treina ~~1961~~ átt líftóru margháttaðra atvinnugreina með

svo stórkostlegum styrkjum eða skömmtunum úr almannasjóði. Eftir því, sem málið var betur skoðað, hygg ég, að flestir eða allir hafi sannfærst um, að þessi leið var ófær. Enda er það athyglisvert, að þó að efnahagsráðstafanir stjórnarinnar, og þá einkum gengislækkunin hafi mjög verið gagnrýnd, hafa gagnrýnendur aldrei fengist til þess að segja, hver önnur leið hefði reynst greiðfærari. Þögnin kemur af því, að allir, sem málið hafa skoðað í alvöru, sannfærðust um, að svo miklu sem hér skakkaði, þá varð jafnvægi ekki náð aftur nema með gengislækkun.

Tal um vaxtalækkun, hagnýtari fjárfestingu og annað slíkt stoðaði ekki, þegar af því, að engin af slíkum hliðarráðstöfunum né þær allar saman voru nógu stórvirkar. Vextir eru hér nú ekki hærri en víða annarsstaðar, því að hvarvetna eru háir vextir í senn afleiðing verðbólgu og tæki til að vinna gegn henni. Vaxtalækkun hefði einnig óhjákvæmilega bitnað á sparifjáreigendum, sem gagnrýnendurnir halda í hinu orðinu fram, að hafi orðið of hart úti. Talið um vaxtalækkun hinsvegar en illan aðbúnað sparifjáreigenda hinsvegar er glögg dæmi, en einungis eitt dæmi, þess skrípaleiks að láta svo að ráið verði fram úr alvarlegum og almennum örðugleikum án þess að á nokkrum þurfi að bitna. Eftirá tjáði ekki að tala um of mikla fjárfestingu í síldveiðum og vinnslu. Þar var um orðin hlut að ræða og á sínum tíma sóttu stjórnarandstæðingar mjög á um enn auknar framkvæmdir í þessum eignum. Jafnframt deildu þeir á uppbæturnar, sem

1964 og síðan voru veittar á bolfisk og miðuðu
einmitt að því að hindra einhliða ástundun síldveiða.
Uppbygging Skagastrandar sem síldarvinnslubæjar
fyrst og fremst, að tilhlutun nýbyggingarráðs,
sýnir og hve frá leitt er að halda, að ríkisvaldið

sé framsýnna í þessum efnum en einstaklingar.

Sumir segja raunar eitthvað á þessa leið: Látum vera, þótt róttækar ráðstafanir þyrfti að gera, og út af fyrir sig játum við, að eins og komið var, voru ekki önnur úrræði fyrir hendi en þau sem valin voru. En betur hefði farið, ef fyrr hefði verið við brugðist, enda hefði þá ekki þurft að taka jafn harkalega á og gert var haustið 1968.

Þeir, sem svo tala, gleyma því, að það voru einmitt áföll ársins 1968, sem bregðast varð við. Talið um það, að við höfum áður lifað um efni fram, fær ekki staðist, ef litið er til áranna 1960 til 1966. Þetta voru mestu framfara-, athafna- og uppgangsár í allri okkar þjóðarsögu. Á þessum árum gjörbreyttist allur hagur almennings og lífskjör til hins betra. Jafnframt átti sér stað stórfelld eignaaukning í landinu. Skuldir út á við jukust ^{far} rúnar nokkuð, en ekki nema að litlu, miðað við eignaaukann. Erfitt hlaut að vera að fá menn til, að hægja á sér, hvað þá snúa við á svo örri framfaraferð. Ef áföllunum hefði lokið með árinu 1967, mundu þær ráðstafanir, sem þá höfðu verið gerðar, þó hafa nægt til að halda í horfinu. En það voru einmitt hin nýju áföll, bæði innanlands og utan, sem gerðu gengisfellinguna 1968 óhjákvæmilega. Hversu langt þyrfti að ganga, varð heldur ekki séð, fyrr en menn höfðu öðlast sæmilegt heildaryfirlit um afkomuna á því ári.

Að vísu varð þá, eins og ætíð ella, að gera sér ljóst, að margt gat þaðan í frá, eins og fyrr,

2

brugðist til beggja vona. En svo margt hafði gengið á móti, að ekki var óhæfileg bjartsýni að gera ráð fyrir, að bati væri fram undan. Raunin hefur og orðið sú, að mjög hefur snúist til betri vegar á árinu 1969. Viðhorfin út á við hafa gerbreyttzt. Næstu misseri á undan hafði verið stöðugur viðskiptahalli og gjaldeyrisvarasjóður jafnt og þétt minnkað, þangað til segja mátti, að hann væri genginn til þurrðar. Á þessu ári hefur hlutfall innflutnings og útflutnings verið Íslendingum miklu hagstæðara en næstu misseri á undan og gjaldeyrisjóðir safnast á ný. Höfuðorsakir þessa eru annarsvegar samdráttur í innflutningi, sem hefur orðið svipaður og að var stefnt, og hinsvegar veruleg aukning í sjávarútvegi, og þá einkum þprskveiðum og loðnuveiðum, ásamt hagstæðari verðlagsþróun og meiri vinnslu aflans innanlands en áður. Þrátt fyrir það, að síldveiðar hafi að mestu brugðist, þá urðu ráðstafanirnar sjávarútvegnum sú lyftistöng, sem á þurfti að halda til að koma okkur yfir erfiðasta hjallann.

Viðurkennt skal, að þessu hefur ekki orðið áorkað, nema með því að koma harkalega við ýmsa. Jafnvel þegar gengislækkun tekst og nær höfuðtilgangi sínum, eins og nú, er þess ekki að dyljast, að tilgangur hennar er m. a. að færa fjármagn á milli þjóðfélagsþegna, þ. e. frá öðrum til þeirra atvinnuvega, sem öllum er lífsnauðsyn að efla. Má enginn búast við, að þeir, sem fyrir barðinu á slíku verða, taki því með þökkum.

Auðvitað ber að forðast gengislækkanir í lengstu lög. ←

Gengisfelling er með öllu fráleit, þegar gjald-
eyrisvarasjóðir stækka og útflutningstekjur fara vax-
andi. Að vísu kann þá að þurfa að greiða einstaka
atvinnugreinum útflutnings-uppbætur til að halda
sæmilegu jafnvægi. En slík uppbótageiðsla rétt-
lætir engan veginn gengislækkun, eins og forystu-
menn Framsóknar töldu óhjákvæmilega t. d. á árinu
1965. Ef gengislækkun hefði þá verið knúin fram,
var óverjandi annað en að gera öflugar gagnráðstaf-
anir gegn gróðabralli þeirra, sem ætluðu að knýja
hana fram sjálfum sér til óréttmæts ávinnings.

Þetta hafði ég í huga, þegar ég að gefnu til-
efni tók svo til orða á Alþingi hinn 12. desember
1966:] "Hitt segi ég, og við það skal ég standa, að
ég skal aldrei verða með gengislækkun framar,
nema því aðeins, að ráðstafanir verði gerðar til
þess, að þeir, sem ætla sér að knýja fram gengis-
lækkun til þess að græða á henni sjálfir, fái að borga
sinn brúsa fyllilega."

Þessu var ekki til að dreifa á árunum 1967 og
1968. Gengisbreytingarnar þá urðu hvorki vegna
politísku þrýstings eða valdabransks né fyrir atbeina
fjárbrallsmanna í eigin gróðaskyni.

Bæði þessi ár varð að lækka gengi af því, að
það var lífsskilyrði fyrir útflutningsverzlun lands-
manna og raunar allan heilbrigðan atvinnurekstur.

Enda verður að játa, að þegar enginn gjald-
eyrisvarasjóður er lengur fyrir höndum og skortur
er á gjaldeyri til að fullnægja spurn eftir erlendum
innflutningi, þá fer eins og ella, þegar skortur er
á vöru, að hún hækkar í verði, hvort sem menn
vilja eða ekki.

Hér sem ella verður að líta á öll atvik.
Ekkert eitt læknisráð á við, hvernig sem á stendur,
heldur fer það eftir aðstæðum, hverjum ráðum er
vænlegast að beita. Jafn fráleitt er, að gengis-
lækkun eigi ætíð við, eins og að hún komi aldrei

til greina.

Fyrir þjóð, sem þarf að flytja inn jafn mikinn hluta af nauðþurftum sínum eins og við Íslendingar, þá hlýtur gengislækkun ætíð að leiða til verulegra verðhækkana. Ef þvílíkar verðhækkanir á að bæta upp að fullu, þá leiðir þar af, að eftir nokkra mánuði eða misseri eru hin hagstæðu áhrif gengisbreytingarinnar úr sögunni. Fullkomnar bætur eru því fjarstæðari, þegar eitt aðalviðfangsefnið er - eftir hverjum leiðum sem farið er - að samræma lífskjörin raunverulegum þjóðartekjum, þ.e.a.s. eins og nú stóð á, því miður, að rýra þau verulega. Fram hjá slíkri rýrnun varð ekki með neinu móti komist.

Gegn þessu stoðar ekki að halda því fram, að enginn vandi ætti að vera fyrir þjóðarbúið að taka á sig að gjalda óbreytt kaup, vegna þess að sveiflan niður á við, sé þó ekki meiri en svo, að samsvari þjóðartekjum 1962 eða 1963, enda megi menn ætíð búast við að missa topptekjur. Hið einfalda svar við þessu er, að enginn ætlast til þess, að lífskjör almennings rýrni umfram það, er var á hinum tilvitnuðu árum. Viðfangsefnið er það eitt, en því er algjör nauðsyn að ná, að tekjur almennings séu í samræmi við þjóðartekjurnar. Á árunum fram til 1967 fékk almenningur fulla og raunar vaxandi hlutdeild í þjóðartekjum. Einmitt vegna þess, að þá var vel að launþegum búið, laun þeirra uxu, bæði í beinum verðmætum og hlutfalli af þjóðartekjum, þá er óhjákvæmilegt, að þeir lagi sig nú eftir minnkuðum þjóðartekjum, þangað til úr hefur ræzt.

Ymsir hafa gerzt til að rugla um fyrir mönnum í þessum efnun. Þar hafa þeir verið ákafastir, sem minnsta hlutdeild eiga í verkalýsðhreyfingunni, og þá einkum Framsóknarmenn og steingerðir línukommar. Flestir hinna ábyrgu verkalýðsforingja hafa aftur á móti, án tillits til flokksstöðu, gert sér ljóst hið sanna samhengi. Í samskiptum þeirra og atvinnurekenda og beggja við ríkisvaldið hefur raunar á ýmsu oltið, enda hafa komið í ljós gallar á vinnulöggjöfnni, er úr þarf að bæta. En hvað sem því líður verður að jata, að bæði í samnings gerð veturinn 1967-68 og einkum á s.l. vori, í maí 1969, þá sýndu foringjar verkalýðshreyfingarinnar lofsverðan skilning á eðli vandans. Samið var um hóflegar uppbótageiðslur vegna verðhækkana. Þar á móti voru að vísu áskilin þýðingamikil fríðindi í framtíðinni með loforðum um lífeyrissjóði. Atvinnurekendur tóku þannig á sig byrði, er þeir síðar verða að axla.

Þó að skaplega tækist að lokum, varð það ekki erfiðleikalaust. Ráðstafanirnar í fyrra haust voru að sjálfsögðu ekki vinsælar. Enda reyndi á ákvörðunarþrek, þegar þær voru ákveðnar eftir að slitnaði upp úr viðræðum stjórnmalaflokkanna, og yfir vofðu verkföll, er hófust ^{at nokkru stöðunni} þegar eftir áramót. Mikla þolinmæði þurfti til að standast þetta þóf, er varð því erfiðara og langvinnara sem hver höndin var á móti annarri innan verkalýðshreyfingarinnar. En þrátt fyrir stóryrði og hótanir mátti þó verða var skilnings og samningsvilja hjá fleirum en í fljótu bragði hefði mátt ætla. Ríkisstjórnin gekk á það lag, jafnframt því sem hún var ákveðin í að

láta ekki undan síga um meginatriði. Að lokum tókst að ná víðtækum samningum, er eftir atvikum voru viðunanlegir og ólíkt heilladrýgri, en ef menn hefðu neyðst til lögfestingar jafnvel þótt efnisákvæðin hefðu orðið svipuð.

Með þeim skerðingum á uppbótum, sem samkomulag varð um í lauansamningunum á s.l. vori, voru sköpuð skilyrði fyrir því, að heilbrigður atvinnurekstur fái hér þrifist og hafin verði ný framfarasókn, landi og lýð til heilla. Því fer þó fjarri, að engar uppbætur eigi að greiða samkv. þessum samningum. Þeim mun hærri uppbætur, sem launþegar fá, því meira hljóta aftur á móti t. d. landbúnaðarvörur að hækka vegna kaupliðarins. Um allt þetta var samið fyrirfram, að svo miklu leyti, sem landslög kváðu ekki skýrt á. Þess vegna er hrein blekking, þegar látið er eins og verðhækkunir á s.l. sumri og undanfarna mánuði hafi komið á óvart og séu ríkisstjórninni að kenna. Samningsaðilar gerðu sér að sjálfsögðu glögga grein fyrir þessu orsakasamhengi.

Þó að öllum væri vitanlegt, að ríkisstjórnin gæti ekki spornað við öllum hækkunum, þá hefur hún gert það hvar sem hún hafði tök á. Má og með fullum rökum segja, að of mikilli

hörku hafi verið beitt gegn verzlunarstéttinni í verðlagningarmálum. Hvað sem um það er, þá viðurkenna flestir, að núgildandi skipan þeirra mála fái ekki staðist til lengdar. Nú er fyrir hendi ítarlegt frumvarp um aðra skipan þeirra, og mun af hálfu Sjálfstæðisflokksins verða lögð rík áherzla á, að það fái afgreitt á þessu alþingi. Þó að þrengja hafi orðið hag verzlunarstéttarinnar eins og annarra á meðan menn voru að brjótast út úr erfiðleikunum, þá verður ekki við það unað til lengdar, að hún þurfi að sæta misviturri forsjá af hálfu almannavalds og stéttarféлага, einmitt í þeim efnum, þar sem frjáls samkeppni jafnað örugglegast metin.

Enginn skyldi samt gleyma því, að einmitt vegna hinna harðhentu ráðstafana, sem beitt hefur verið hin síðustu misseri, þá hefur tekizt að forða því að innleitt yrði á ný alsherjar hafta- og ríkisforsjárkerfi, svipað og hér var sett á stofn á kreppuárunum á fjórða tug aldarinnar og stóð nærri heilán mannsaldur. Öðru hvoru tókst raunar að lina á framkvæmd þess, en hún var hert aftur, er í móti blés, þangað til í þessu varð alger stefnubreyting á árinu 1960. Það, sem einkum bar í milli í viðræðum stjórnmalaflokkanna á s.l. hausti, var einmitt þetta, hvort tekið skyldi upp ^{enn á ný} ~~upp~~ forsjár- og haftakerfi, e.t.v. undir einhverju nýju nafni, eða haldið í meginatriðum því frelsi, sem áunnizt hefur frá árinu 1960. Að mínu viti er það höfuðávinningurinn við þær ráðstafanir, sem valdar voru, og raunar einnig forsenda þess, að þær heppnist, að tekizt hefur að hindra nýja sókn ófrelsisaf-

Lannarlegur

anna í nokkru því, er hefur varanlega þýðingu. Enda þótt verðlagshöftin séu ill, þá eru samt allir, a. m. k. í orði kveðnu, sammála um, að þau megi ekki standa lengur en brýnasta þörf er á. Um hitt er varanlegur ágreiningur, sá, er einna mestu skiptir í íslenskum stjórnámálum nú, hvort miða eigi að sem mestu frelsi í innflutningi og öðrum athöfnum borgaranna, eða opinberri forsjá og afskiptasemi undir þessu heitinu eða hinu.

Þó að mjög horfi í rétta átt frá því, sem var fyrir nokkrum mánuðum, þá er sá ljóður á, að ekki skuli enn til hlítar hafa tekizt að koma í veg fyrir atvinnuleysi. Nú er það að vísu svo, að fá þjóðfélög eru með öllu laus við atvinnuleysi. Flutningur á milli starfa, árstíðarsveiflur og markaðsbreytingar svo og staðbundnar aðstæður gera að verkum, að þótt skortur sé á vinnuafli sumsstaðar, þá kann að vera atvinnuleysi annarsstaðar, a. m. k. um skeið, í einu og sama þjóðfélagi. Skráningu er einnig misjafnlega háttað, svo og vð hvað er miðað, þegar talað er um, hversu mikill hundraðshluti sé án atvinnu. Hækkun atvinnuleysisbóta um síðustu áramót ýtti undir skráningu og gerir samburð við fyrri ár erfiðari. Allt um það er víst, að á þessu ári hefur haldist nokkurt atvinnuleysi, raunar að mestu staðbundið í hinum fjölmennustu byggðarlögum. Hinar almennu efnahagsráðstafanir, ásamt viðbótar ráðstöfunum, er ríkisvaldið gerði í samráði við verkalýðshreyfinguna og vinnuveitendasamtökin, hafa aftur á móti að mestu eytt atvinnuleysinu víðast hvar á landinu. Á Siglufirði

og í mesta þéttbýlinu, Reykjavík og Akureyri, er ástandið lakast. Atvinnuleysingjahópurinn er raunar ýmislega samsettur, og þar koma margar ástæður til greina, en miklu veldur minnkun byggingarvinnu. Hún stendur aftur í nánu sambandi við hina óviðráðanlegu rýrnun þjóðartekna, en ~~þá~~ gefur auga leið, að menn þurfa að hafa allmiklar tekjur umfram brýnustu lífsnauðsynjar til þess að ráðast í nýbyggingar svo verulegu nemi, þar sem húsnæðis-skortur er þó ekki meiri en hér. Enda hlýtur magn íbúðarbygginga að miðast við húsnæðisþörf en ekki atvinnubætur, nema unnt sé að fullnægja hvortveggju í senn.

Menn horfa fram á komandi vetur með nokkrum ugg, enda er af sumum markvisst unnið að því að auka hann. Sannarlega eru vandamálin þó slík að líta verður þau raunsæum augum, hvorki magna þau né minnka. Nú er lokið fyrsta áfanga hinna miklu framkvæmda við virkjun Þjórsár við Búrfell og byggingu álbræðslunnar í Straumsvík svo og hafnargerð þar. Að vísu hefur þegar verið samið um örari stækkun álbræðslunnar en í upphafi var ráðgerð. Þegar af því leiðir þörf á skjótari virkjunarframkvæmdum við Þjórsá. Við þessar framkvæmdir þarf aukið mannafl þegar fram á næsta ár kemur, svo og fá fleiri fasta vinnu við álbræðsluna. En þessar frambúðar ráðstafanir leysa ekki vanda okkar í vetur. Þá er einnig ljóst, að sáralítill síldveiði og nánast engin síldarvinnsla í landinu lengst af á sumrinu hefur hlotið að hafa í för með sér mun minni vinnu en ella hefði verið fyrir hendi. Af

Þessum sökum hafa verið ákveðnar ýmsar framkvæmdir í húsbyggingum, vegalagningu, skipasmíðum og öðru til að bæta úr ástandinu næstu mánuði. Allt er þetta líklegt til að koma að gagni, ásamt þeim ráðstöfunum, sem atvinnumálanefndir hófu undirbúning að á s.l. vetri. Þó verður aldrei lögð nóg samleg áherzla á, að úrslitum hlýtur að ráða velgengni atvinnuveganna í heild. Það er hún, sem sker úr.

Þess vegna megum við aldrei láta okkur úr huga falla höfuðlærdóminn af undanförunum erfiðleikum. Hann er sá, að grundvöllur íslensks atvinnulífs er of veikur og þröngur. Stoðirnar, sem efnahagur og afkoma og þar með atvinna lands-

manna standa á, eru of fáar. Þetta er engin nýjung.

Þegar á fyrstu árum þessa áratugs, þá var það eitt aðal ágreiningsefni milli ríkisstjórnar og stjórnarandstöðu, að hinir síðartöldu ásökuðu stjórnina fyrir að treysta ekki nógu mikið á hina gömlu atvinnuvegi landsmanna og áttu þá einkum við landbúnað og sjávarútveg. Síðar var ég árum saman skammaður fyrir, að mig skorti trú á landið, af því að ég æ ofan í æ brýndi fyrir mönnum, að velmegun okkar stæði of veikum fótum. Eg orðaði það stundum svo, að það ríki væri ekki byggt á nógu föstum grunni, er hefði óveiddan fisk syndandi í sjónum sem aðalundirstöðu. Ágreiningurinn um Búrfellsvirkjun, ^á samning og kísilgúrvinnslu var einnig fyrst og fremst um þetta. Við, sem börðust um fyrir þessum framkvæmdum, gerðum það af því, að við vorum sannfærðir um að treysta yrði betur öryggi íslenzks efnahags og atvinnu íslenzku þjóðarinnar. Þá var því haldið fram, að við vanteystum hinum ^{þjóðlegu} ~~hefðbundnu~~ íslenzku atvinnuvegum" og vildum ofþenslu á vinnumarkaði.

Við svöruðum því til, að því færi fjarri, að við vanteystum þeim atvinnugreinum, sem fyrir væru, en of mikið mætti ekki á þær leggja. Menn yrðu og að átta sig á eðli þeirra, því að þótt þeim vegnaði vel þá um sinn, yrðu menn að vera við því búnir, að óhagstæð sveifla yrði þá og þegar. Enda væri of seint að byrgja brunninn þegar barnið væri dottið ofan í. Sem betur fer urðum við, sem þessu héldum fram, ofan á, bæði um ákvörðun þessara framkvæmda og í kosningunum 1967. Þess vegna

var þjóðin miklu betur viðbúin örðugleikunum en ef farið hefði verið að ráðum stjórnarandstæðinga. Eða hvernig halda menn, að atvinnuástand hefði verið hér, ef ekki hefði verið samið um Búrfells-
virkjun, álbræðslubyggingu og kísilgúrvinnslu á árinu 1966 ?

Með þeim ákvörðunum urðu aldaskil í ís-
lenskri atvinnusögu. Við, sem beittum okkur fyrir þessum framkvæmdum, þóttumst sjá það þá þegar, En öll síðari reynsla hefur staðfest það miklu betur en okkur gat þá órað fyrir. Nú blandast fáum hugur um það, að velfarnaður þjóðarinnar sé kominn undir hagnýtingu allra auðlinda landsins, og beitingu vísinda og tækni í þeim efnum í mun ríkara mæli en nokkru sinni fyrr. Ekki er nóg að játa þetta í orðum, heldur verða athafnir að fylgja.

Aðrir mér færari munu síðar á þessum Landsfundi ræða um þátt íslenskra vísindamanna í lausn þessa mikla verkefnis, og þá einkum í öflun þeirrar þekkingar, sem ~~þar~~ er alger forsenda ^{þessara framkvæmda} En þótt hún væri fyrir hendi, skulum við í hreinskilni játa, að okkur skortir styrk í eigin afli til þeirra stórframkvæmda, sem vonandi verður eigi allt of lengi að bíða.

Sumir segja raunar, að við getum komist miklu lengra áleiðis einir, en okkur hafi hingað til tekizt, ef við fullvinnum alla okkar framleiðslu í landinu sjálfu. Vafalaust er margt ^þógert í þessum efnum. Ríkisstjórnin hefur t. d. á undanförunum mánuðum lagt sig fram um að greiða fyrir aukinni vinnslu skinnavöru í landinu. Svo einföld sem sú framleiðsla og sala hennar virðist vera, hefur

samt þegar komið í ljóst, að engu verulegu verður
þar komið áleiðis, nema með náinni samvinnu við
erlenda aðila, er bæði leggi til þekkingu og stuðli
að markaðsöflun. Slíkt hið sama á við um ýmsa

afurða
aðra fullvinnslu/okkar, einnig sjávarafurða. Skjót-
lega mun einnig sannast, að vegna hærri tolla er-
lendis á full-unninni vöru en lítt unninni, er hin
fullunna ekki eins auðseljanleg og margir ætla.
Við verstu sveiflurnar í efnahagsmálum okkar verð-
ur ekki heldur ráðið með því að treysta enn meira
en áður á það hráefni, sem illilegast hefur brugðist
að undanfögnu. Hér þarf því að leita fleiri úrræða.
Sjálfsagðara er þó en svo, að fleiri orðum þurfi
um að fara, að eftir föngum ber að fullvinna í land-
inu alla þá vöru, sem við höfum yfir að ráða. En
það er bara ekki nóg.

Mestu og óförgengilegustu efnislegu verðmæti
Íslendinga eru fólgin í áfli vatns og gufu. Þennan afl-
gjafa verður að nýta miklu betur en áður. Hingað
til hefur það dregist um of af því, að við höfum
verið hræddir um, að samvinna við aðra yrði okk-
ur ofvaxin. Ef við látum þann ótta vera okkur
lengur fjötur um fót, fer ekki hjá því, að við drög-
umst aftur úr. Hinir óttaslegnu menn verða að
gera, bæði sjálfum sér og öðrum, grein fyrir,
hverjar ~~þessar~~ óhjákvæmilega afleiðingar óttans
eru:

Sífelldar sveiflur í líf skjörum og hægari og
minni framfarir til lengdar í okkar landi en öðrum,
sem búsettar eru af þjóðum á svipuðu menningar-
stigi og við.

Ef menn vilja einangrun, þá verða þeir að
taka afleiðingum hennar, og reyna þá hvorki gagn-
vart sjálfum sér né öðrum að hræsa með því, að

þeir séu hinir mestu framfaramenn. Þeir eru þvert á móti menn afturhalds og úrtölu. Einangrunin, sem nærri hafði drepið þjóðina á löngum þungbærum öldum, er þeim runnin svo í merg og bein, að þeir standa uppi sem nátttröll á tímum hinna mestu framfara. Vísindi og tækni nútímans og hagnýting þeirra er bundin þeirri forsendu, að víðtækt samstarf eigi sér stað. Þess vegna leita jafnvel stórþjóðirnar samstarfs við aðra, jafnt stórar þjóðir sem smáar. Ef stórþjóðunum er slíkt þörf, þá er smáþjóðunum það nauðsyn.

Auðvitað verður að hafa gát á.

Gáttir allar áður gangi fram

of skoðask skyli.

En nú höfum við í mörg ár haft næg tækifæri til þess að kynna afleiðingum efnahagssamstarfs ýmissa okkar nánustu frænd- og vinaþjóða. Það er Fríverzlunarbandalag Evrópu, EFTA. Á meðal þessara þjóða er enginn ágreiningur um, að svo langt sem það nær, hafi það orðið til góðs. Innan EFTA hefur ekki komið fram neinn sá ágalli, er menn hér og annarsstaðar áður óttuðust að leiða kynni af slíkri efnahagssamvinnu margra ólíkra ríkja, misjafnra að auðlegð, mannfjölda og valdi.

EFTA-samstarfið hefur á engan hátt skert sjálfstæði aðildarríkja. Þau hafa eftir sem áður ólíka stefnu og stöðu í alþjóðamálum. Sum eru hlutlaus, Svissland meira að segja í svo ríkum mæli, að það hefur aldrei gengið í samtök Sameinuðu þjóðanna. Enn önnur eru í Atlantshafsbandalaginu. Þessi ólíka staða er glögg sönnun um

Hvergi hefur heldur heyrt nokkur umkvörtun um yfirgang í fjárhagsefnum, sem annað bandalagsríki hafi beitt innan endimarka hins.

Þáverandi forseti Svisslands, sem einmitt var einnig efnahagsmálaráðherra lands síns, sagði eitt sinn, að fyrir Island mundi það hyggilegt, miðað við reynslu Sviss, að gerast aðili EFTA, en þó skyldum við ekki halda að þar með væri allur okkar vandi leystur. Norðurlandaráðin í EFTA telja sig hafa haft miklu meiri vinning af EFTA, en þau hafi fyrirfram búist við. Þau höfðu árum saman stritast við að koma á hjá sér aukinni efnahagssamvinnu, en mistekist að mestu þangað til EFTA-samstarfið hófst. Höfuðávinninginn segja þau einmitt vera það nána samstarf sín á milli, sem þannig hafi skapast og smá vaxið. Hvorki ásælni annarra né þeirra sjálfra í milli hefur orðið þeim ásteitingarsteinn innan þessara vébanda. Á fundum Norðurlandaráðs er það nú ár eftir ár eitt höfuðumræðuefni, að samstarfið innan EFTA hafi orðið öllum löndunum slík lyftistöng, að þar með sé sannað, að enn nánara samstarf hljóti að verða þeim til góðs. Bollaleggingar um enn aukna samvinnu er þeirra mál en ekki okkar, því að fráleitt er að halda, að við getum tekið þátt í nánara samstarfi Norðurlandaráðanna, Nordek, nema því aðeins að við nálgumst það fyrst með inngöngu í EFTA. Síðan verðum við að láta eigin reynslu skera úr um, hvort við viljum halda lengra til samstarfs eða ekki.

Norðurlandaráðin gera sér það ljóst, að ef

Ísland gerist ekki aðili að EFTA, þá er áframhaldandi samvinna þess við þau t. d. innan Norðurlandaráðs ákaflega haldlítil, þó að hún haggist ekki að nafninu til. Meðal annars þess vegna hafa þau nú samþykkt stofnun hins norræna iðnþróunarsjóðs til þess að auðvelda inngöngu okkar í EFTA, enda er tilvera hans háð slíkri aðild okkar. Með þessu móti yrði mjög létt undir með Íslenzkum iðnaði, enda getur hann aldrei orðið sú uppistaða okkar efnahagslífs, sem við þurfum á að halda, ef hann á að vera bundinn við okkar þrönga markað. Ef halda á honum uppi með tollvernd eða innflutningshöftum, hlýtur það að leiða til hækkaðs verðlags, sem legst á útflutningsframleiðsluna og torveldar hana. Möguleikar beggja, sjávarútvegs og iðnanaðar, til að veita vaxandi fólksfjölda atvinnu, verða þess vegna mjög skertir. Af þessu leiðir því til langframa lakari lífsskjör og atvinnuskótur. Auðvitað þarf mikið átak fyrir Íslenzkan smáiðnað til að standast erlenda semkeppni jafnt innanlands og utan. En þar birtast glæstir framtíðar-möguleikar í stað kreppu og kyrrstöðu, ef einangrunin er valin. Enda fær Íslenzkur iðnaður langan aðlögunartíma auk iðnþróunarsjóðsins til að styrkja samkeppninsstöðu sína. Sjávarútvegurinn mundi aftur á móti þegar í stað njóta hlunninda tollfrelsis af þeim útflutningi, sem EFTA-samningar taka til. Svo mundi landbúnaður og fá greiðari möguleika til sölu á kindakjöti en nú, og varða þessir samningar hann þó minnst af öllum höfuðatvinnuvegunum.

Hér eru vissulega miklir hagsmunir í húfi

og er þess vegna eðlilegt, að samtök þeirra, sem mestan hlut eiga að, láti upp skoðun sína áður en endanleg ákvörðun er tekin.

En eðlilegt er, að almenningur spyrji:

Ef aðrir, þeir, sem okkur eru líkastir, að menningu og efnahag, hafa svo góða reynslu, hví skyldum við þá óttast, að reynsla okkar yrði önnur og lakari ?

Sumir segja, að með þessu móti munum við glata viðskiptamöguleikum við lönd, sem eru utan við EFTA. Sovétmenn hafa miklu nánari efnahags-samvinnu við Finnland en við okkur, og láta sér mun hugaðra um stefnu Finna í heild en okkar. Engu að síður hafa þeir ekkert haft að athuga við aðild Finna, sem raunar er kölluð aukaaðild að EFTA. Hví skyldu Sovétmenn þá hafa á móti aðild okkar ? Einkum þar sem við höfum í samningaviðræðunum til fulls gert grein fyrir sérákvæðum, er við þurfum á að halda vegna þess að við viljum halda góðum viðskiptum við löndin austan járnþjalds, þar með Sovétríkin, og eru allar líkur til, að þetta verði ekki að ásteitiningarsteini, ef önnur atriði hamla ekki.

Enn aðrir segja, að við eigum að leggja megináherzlu á aukna efnahagssamvinnu við Bandaríkin. Og öðru hvoru heyrast mjög hástemmdar raddir um fjársjóði, sem þar liggja lausir fyrir okkur til ýmiskonar framkvæmda, ef við viljum eftir leita. Allt hvílir þetta tal á misskilningi, svo og að tollaívilnanir séu þar fáanlegar fyrir okkur eina. Þær eru þvert á móti torfengnar þegar vegna stöðugar

ásóknar þess mikla ríkja fjölda, er góðs vilja njóta af kaupgetu Bandaríkjanna og mundu telja sig öll eiga rétt til hinna sömu hlunna og einum væri veitt. Með þessu er engan veginn sagt, að ekki sé unnt eða skynsamlegt að ná samvinnu við Bandaríkjamenn um nýtsamar framkvæmdir hér á landi.

En þá verður það að gerast með samvinnu við einkaaðila fyrst og fremst, og á þann veg, að báðir sjái sér hag í.

Samvinna Íslands og Bandaríkjanna innan Atlantshafsbandalagsins og varnarsamningurinn á milli þessara tveggja landa færir Íslendingum engan rétt til fjárhagsaðstoðar af hálfu Bandaríkjanna. Ætlun okkar hefur aldrei verið sú að selja Ísland, eins og auðvirðilegustu andstæðingarnir hafa haft á orði, heldur að tryggja varnir landsins og sjá þannig borgið bæði öryggi þess og þeirri frumskyldu hvers sjálfstæðs ríkis, að landrými þess verði ekki valdatómrum, hættulegt fyrir næstu nágranna og þar með heimsfriðinn.

Um það verður ekki deilt, að Atlantshafsbandalagið hefur náð þeim höfuðtilgangi sínum, að friða þann hluta heimsins, sem því er ætlað að veita öryggi. Þegar af þeirri ástæðu væri fávíslegt að rjúfa nú þessi samtök og fyrir Ísland eitt að hverfa brott úr þeim. Um hitt má spyrja, hvort ástand í heimsmálum sé nú þeim mun friðvænlegra en fyrr, að óhætt sé að láta Ísland liggja varnarlaust í skjóli þess öryggis, sem ábyrgðaryfirlýsing Atlantshafssáttmálans veitir. Víst vonum við, að friðarhorfur fari batnandi og stöðugt ber að fylgjast með því, hvort atvik hafi breyst svo, að Íslandi sé óhætt að láta varnarliðið hverfa á brott. En ekki tjáir að láta bráðabirgða bata blinda sig fyrir hinu raunverulega ástandi. Innrásin í Tékkó-

slóvakíu og atburðirnir, sem síðar hafa gerzt þar, sanna hvílk hættu það er að njóta ekki varna óáleit- inna bandamanna. Bresnev-kenningin svokallaða, sem felur í sér fullyrðingu um íhlutunarrétt Sovét- manna um öll sósíalísk ríki, þ. e. a. s. þau, þar sem kommúnistar einu sinni hafa náð völdum, eykur enn hættuna af varnarleysi. Íslenzkir ungmún- istar segja jafnvel eftir þá yfirlýsingu hiklaust, að þeir stefni að "sósíalískri þjóðfélagsbyltingu". Vissulega væri það ábyrgðarlaus leikur að eldi að efna til varnarleysis Íslands nú.

Jafn sjálfsagt er, að við leggjum okkar lóð á þá vogarskál, sem stuðlar að bættu samkomulagi og minnkandi spennu í heimsmálum. Þess vegna hefi ég verið því meðmæltur, að haldin yrði ráðstefna til eflingar öryggis Evrópulanda, þegar mál eru svo undirbúin, að möguleikar eru á árangri, enda séu öll ríki, sem beina aðild eiga, þ. á. m. öll aðildarríki Atlantshafsbandalagsins, þátttakendur.

Þegar litið er yfir helztu deilumál síðustu ára og áratuga, sést, að Sjálfstæðismenn hafa í megin- atriðum haft rétt fyrir sér.

Aðvaranir okkar gegn hættum af varnarleysi og oftrú á afskiptaleysi þeirra, sem stöðugt bera friðarhjal á vörum, hafa því miður reynst réttar. Enda er enginn efi á, að Atlantshafsbandalagið nýtur nú almennari stuðnings hér en nokkru sinni fyrr.

Sama máli gegnir um innanlandsmálin. Við Sjálfstæðismenn höfðum oft og eindregnar en nokkrir aðrir varað við hættunni af of einhæfu at-

vinnulífi. Við höfum einnig manna mest brýnt fyrir almenningi nauðsyn þess, að hefjast handa um stóraukna fjölbreytni þess, áður en verulegur voði stafaði af. Sveiflan niður á við varð stærri og skyndilegri en okkur hafði uggað. Tekjumissirinn varð svo gífurlegur, að ætla hefði mátt, að algert öngþveiti stafaði

af. Vegna viðbúnaðar okkar, þolinmæði, leit að sem víðtækastri lausn, samfara óhvikulum vilja til að velja þær leiðir, er leiddu til áframhaldandi frelsis en höfnun nýrra hafta og endurvakinnar ríkisforsjár, eru horfur nú mun betri en búist var við fyrir nokkrum mánuðum.

Við höfum því sannarlega unnið til áframhaldandi trausts þjóðarinnar. En okkur hafði einnig tekist að leysa hin mest aðkallandi viðfangsefni fyrir kosningarnar 1967, og voru þau þá rannar mun auðveldari en hin, er síðar hafa kallað að. Þá höfðum við og nýgert þær ráðstafanir um upphaf stóriðju, sem líklegar voru til að valda aldahvörfum. Engu að síður misstum við fylgi í þeim kosningum. Kosningagæfa er ætíð völt og aldrei verður fyrir fram séð hver úrskurður kjósenda verður. Ætíð verður einhver flokkur fyrir vonbrigðum. Við kosningarnar 1963 vann Sjálfstæðisflokkurinn nokkuð á, og þó að hann tapaði hlutfallslega mun meira við kosningarnar 1967, þá var það ekki annað né meira en hent hefur alla flokka hér og í öðrum lýðfrjálsum löndum öðru hverju. Við slíku verða menn að vera búnir. Hvorki má ofmetnast af sigri né æðrast yfir ósigri.

Um orsakir úrslitanna 1967 má margt segja. Allar þvílíkar bollaleggingar hljóta þó að vera byggðar á getgátum. Eðli leynilegra kosninga er einmitt það, að kjósandi á rétt á því að kjósa eins og honum sýnist, án þess að

segja hvað hann gerði og hvaða ástæður voru til. Enginn efi er samt á því, að sú viðleitni flokksins að bæta úr misrétti og láta ein lög ganga yfir alla, átti þátt í því, að vissir hópar hurfu frá honum. Slík er mannleg skammsýni ^{en} ~~og~~ leiðréttist iðulega þegar frá líður og menn átta sig á, að öllum er hollast að lúta sömu lögum. Hér kom ~~þ~~ einnig til, að ýmsir, sem fylgja flokknum að meginstefnu og vilja í raun og veru auka áhrif hans, en eru óánægðir með einstakar framkvæmdir svo sem ætíð hlýtur að verða, ætluðu sér, eins og sumir þeirra berum orðum sögðu, að áminna flokkinn eða refsast honum með því að kjósa einhvern annan. Afleiðing þessa hlýtur að verða sú, að flokkurinn hafi minna afl en ^þ ~~á~~ur til að koma fram þeim góðu málum, sem þessir menn telja einmitt, að ekki hafi verið fylgt nógu fast eftir. Áminningin verður þess vegna óhjákvæmilega til þess, að menn refsast sjálfum sér.

Mestu máli skiptir hér sem ella, að menn láti meginatriði ráða, geri greinarmun á þeim og smáatriðum, er oft geta vakið, út af fyrir sig, réttmæta gremju um sinn, en hafa enga eða sáralitla frambúðarþýðingu.

Eðli málsins samkvæmt eru í Sjálfstæðisflokknum meiri frjálshyggjumenn en öðrum flokkum. Þess vegna er hættara við, að þeir haldi fast við sérskoðanir sínar og virði svokölluð flokksbönd minna en aðrir. Á þessu er þeim

mun meiri hætta meðan tíðarandinn er sá, að skamma stjórn málaflökka og telja þeim flest til foráttu. Sá hugsunarháttur er nú ærið útbreiddur, ekki sízt á meðal æskulýðs og hvílir þó margt, sem honum er sagt til stuðnings á algerum misskilningi.

T. d. fær það með engu móti staðizt a. m. k. um flokk okkar, að völd í honum hafi komizt á æ færri manna hendur. Hitt er þvert á móti óhagganlegur sannleikur, að formaður og miðstjórn hafa nú miklu minni áhrif á framboð víðsvegar um land en var fyrir kjördæmabreytinguna 1959. Flokkskerfið er orðið ólíkt sterkara, enda eru nú, svo dæmi sé nefnt, ótvíræð fyrirmælu um, að flokksráð kveður á um samstjórn með öðrum flokkum, en því réði þingflokkurinn einn áður fyrri.

Allir sækjumst við eftir fylgi æskumanna og teljum það okkur til ágætis að vera vinsælir í þeirra hópi, því að eins og skáldið segir:

Ef æskan vill rétta þér örvandi hönd
þá ertu á framtíðarvegi.

Frá alda öðli hafa ungir menn verið vígreifir og baráttu glaðir. Mikill hluti stjórn málastarfs er baráttu bæði um menn og málefni. En viðleitni valdhafanna, þeirra, sem öðrum fremur bera ábyrgð á velfarnaði lands og þjóðar, verður fyrst og fremst að beinast að lausn vandamála, mála, sem koma til þeirra aðgerða einmitt vegna þess að aðrir hafa ekki getað leyst þau eða a. m. k. ekki gert það. Þá er oft meira í húfi en svo að láta megi barát t ugleðina eina ráða og löngun til þess að geta sér orðstír fyrir vígfimi og hörku. Oft

hefur verið sagt, að kjarni lýðræðis sé samkomu-
lag eða afsláttur á alla vegu. Það er rétt, að oft er
betri hálfur skaði en allur. Iðulega þarf, að halda
á þrotlausri þolinmæði og sveigjanleik til að ná
því fram, sem mestu varðar, enda varða leikslok
meira en vopnaviðskipti. Sá, sem ekki er reiðu-
búinn að berjast til úrslita, og, ef á þarf að halda,
að standa eða falla með málstað sínum, kemur
þó sjaldan miklu fram.

En kjarkur, barát tугleði og bjartsýni duga
ekki ein saman. Ef vel á að fara, verður reynsl-

an einnig að koma til. Öll þekking er í raun og veru samanþjöppuð reynsla. Í stjórnmálum er ekki hægt að færa reynsluna í form stærðfræðiformúlna, eða vísindalegra kennisetninga. Atburðir og atvik stjórn mála eru síbreytileg. Hver einstaklingur verður að afla sér þroska og yfirsýnar með eigin reynslu. Þó getur hann einnig notið gagns af reynslu annarra, ef gát er beitt á báða bóga, og hvorki höfð andlaus eftiröpun né tilætlun um blinda hlýðni. Klofning á milli kynslóða verður að forðast. Ólíkir aldursflokkar verða að hafa þolgæði til samtala sín á milli, hafa vit til hæfilegs samráðs og eflingar samhugs öllum til heilla. Svo hefur lengst af verið innan Sjálfstæðisflokksins. Við skulum öll leggja okkur fram um, að sú verði ~~reynsla~~^{raunin} einnig héðan í frá.

Eðlilegt er, að ungir menn óski eftir endurnýjun á meðal trúnaðarmanna flokksins. Þar skiptir aldur raunar minnstu máli, því að enginn, hvorki ungur né gamall, getur ætlast til þess að skipa trúnaðarsæti, nema hann njóti trausts. En til traustsins verða menn að vinna, jafnt ungir sem gamlir. Traust er hvorki meðskapað né helzt það alla æfi, ef ekki er stöðugt til þess unnið.

Engum er það heldur áskapað að gegna tilteknu embætti. Enda er ekki mikið í þann spunninn, sem hefur geð í sér til að sitja í stöðu, sem þeir, er hann settu þangað, telja, að hann eigi nú að hverfa úr. Á meðan manni er haldið í trúnaðarsæti á hann rétt á hollustu þeirra, sem hann völdu, og hafa ekki sagt henni upp. En ef þeir eru sann-

færðir um, að bezt fari á að breyta til, eiga þeir hiklaust að gera það. Til þýðingarmikilla starfa má ekki velja mann eða halda honum þar til að gera honum greiða, heldur af því að hann sé bezt fær um að leysa þann vanda.

Leita verður ráða til að efla traust og tengsl á milli kjósenda og kjörinna fulltrúa þeirra. Enginn efi er á því, að sé hægt að koma á prófkosningum, þar sem vilji kjósenda fær raunverulega að njóta sín, þá geta þær gert mikið gagn í þessum efnum. Viðfangsefnið er hvorttveggja það, að kjósandinn telji sig ekki einangraðan og hitt að forða fulltrúanum frá raunverulegri eða ímyndaðri einangrun. Lausn þessa verkefnis er þó engan veginn einföld, og frá prófkosningum var horfið í flokk okkar hér í Reykjavík, vegna þess að fulltrúaráðið taldi, að þær hefðu ekki náð tilætluðum árangri. Spurningin er, hvort unnt er að finna það form, sem tryggir kostina en haldi göllunum í skefjum.

Vissulega er þörf margra umbóta í stjórnarkerfi okkar. Mest er þörfin á því að stöðug og síhvik lífæð sé á milli almennings og stjórnenda. Þar hefur kjördæmaskipun og kosninga-aðferð úrslitabýðingu. Enginn efi er á, að kjördæmaskipun er hér ^{enn} ófullkomin. En með henni hefur samt náðst jafnari kosningaréttur en nokkru sinni fyrr frá því að þéttbýli myndaðist á Íslandi. Því sem áunnist hefur má ekki fórna, heldur einungis umbæta það. Við skulum og minnst þess, að þeim þjóðum hefur vegnað bezt, sem sjaldnast og varlegast breyta sínum stjórnarháttum. Þróun hins lifandi lífs, samsöfnuð reynsla, sem birtist í framkvæmd,

hefur miklu heillavænlegri áhrif heldur en skrifaðar stjórnarskrár, sem breytt er eftir því, sem vindur blæs á fárra ára fresti.

Orðmargir lagabálkar, sem ekki eru í samræmi við þjóðfélagshætti og hugsunarhátt fá litlu áorkað. Lagabreytingar og stjórnvaldsákvarðanir fá litlu haggð um mannlegt eðli og þau vandamál, sem því eru nátengdust. Engin ein allsherjarlausn alls vanda hefur enn fundizt. Þvert á móti hafa þeir gert mestan skaða, sem sögðust þess umkomnir að skapa með ríkisvaldinu himnaríki á jörð. Við Sjálfstæðismenn teljum þvílíka eflingu og forsjá ríkisvalds horfa til hins mesta ófarnaðar.

En við teljum þörf á því að efla stjórnvaldið svo, að það geti sinnt sínum eðlilegum verkefnum.

Um næstu áramót tekur gildi ný löggjöf um Stjórnarráð Islands, en hingað til hefur sú löggjöf verið mjög í brotum og aldrei verið leitast við að setja hana í heillegt form frá árinu 1904. Á grundvelli þessarar löggjafar þarf að snúa sér að því að setja sérákvæði um einstök ráðuneyti eftir því sem við á þeim til eflingar og möguleika til að sinna sí margbrotnari verkefnum í ört vaxandi þjóðfélagi. Mér sýnist t. d. einsætt að sameina beri nokkrar stofnanir ráðuneytum þeim, sem þær heyra undir, eða a. m. k. að koma þar einfaldari og kostnaðarminni tengslum á milli. Má þar til nefna embætti fræðslumálastjóra og menntamálaráðuneyti, Búnaðarfélag og landbúnaðarráðuneyti, Fiskifélag og sjávarútvegsmálaráðuneyti, Iðnaðarmálastofnun og iðnaðarmálaráðuneyti. Að sjálfsögðu rísa hér sérhagsmunir á móti. En öll er þessi starfræksla kost-

uð af ríkinu eingöngu eða yfirgnæfandi og þess vegna fráleitt að tala um raunverulegt sjálfstæði þessara stofnana. Með ~~þ~~ greytingunni yrði þvert á móti forðað frá tvíverknaði, sparað fé og skapað greiðvirkara og úrskurðarbetra stjórnvald.

Hér er svo mörgum verkefnum að sinna, að ýtrustu hagsýni verður að gæta, ef unnt á að vera að leysa þau svo sem skyldi. Í ræðu minni hefi ég einungis dregið á fá þessara verkefna. Þar kemur fleira en eitt til.

Mér er að nokkru á sama veg farið og manni, sem lent hefur með skip sitt í sjávarháska. Á meðan hættan stendur hugsar hann einkum eða eingöngu um að bjarga skipinu en ekki um að prýða það né bæta, þó að hann viti þess þörf þegar betur stendur á. Á sama veg hefur síðustu misserin öllu öðru fremur orðið að hugsa um að bjarga þjóðarfleyinu undan áföllum og reyna að komast í kyrrari sjó.

En þau meginatriði, sem þá varð að hafa í huga og ég hefi einkum rætt um, eru einnig forsenda þess, að önnur aðkallandi verkefni verði leyst. Um ýms þeirra á það og við, að þau valda ekki samskonar skoðana-ágreiningi og sjálf meginatriðin. Ut af fyrir sig skiptast Íslendingar ekki í flokka um ólíkar skoðanir á nauðsyn menntunar, heilbrigðis, dómgæzlu, húsnæðis og samgangna, svo að nokkur dæmi séu talin. Vegna takmarkaðrar framkvæmdar- getu verður raunar ætíð matsatriði hvað forgang skuli hafa. Um það sýnist sitt hverjum, svo og um margháttað ~~framkvæmdar~~ ^{lymi hönnuðs}atriði, en þær deilur heyra til dægurmála.

Mestu máli skiptir, að við slökum aldrei á þeirri kröfu, að við viljum vera og eiga skilið að vera í hópi fremstu menningarþjóða heims. Slíkt næst ekki nema til þess sé unnið. En á erfiðum öldum þegar fátækt og umkomuleysi þjóðarinnar var mest, var almenningur hér betur menntaður en annarsstaðar fara sögur af, enda hélt tryggð hans við forna menningu þjóðarinnar lífinu í henni. Þá líftaug megum við aldrei láta slitna, jafnframt því, sem við verðum að vaxa að mennt og þroska með nýjum og vonandi betri tímum.

Miðað við þjóðarsöguna er flokkur okkar, sem varð fertugur hinn 29. maí s.l., ungur að árum. En engin fjörutíu ár hafa verið atburðaríkari í sögu Íslands. Að sjálfsögðu hefur sumt mistekizt á þessu árabili en miklu fleira mun betur en björtustu vonir stóðu til. Hvorki nú né fyrr hefur neinn einn flokkur verið alvitur eða óskekull.

En okkur Sjálfstæðismönnum er títt að vitna til reynslu liðinna ára af því að hún er ólygnastí og öruggastí leiðbeinandinn á óséðri framtíðar-braut. Reynslan segir, að á þessu fjörutíu ára bili hafi bezt tekizt, þegar eindregnast var fylgt hinni gagnorðu stofnstefnuskrá flokks okkar um frelsi og sjálfstæði þjóðar jafnt og einstaklinga með hagsmuni allra stétta fyrir augum. Hvorki hin íslenska þjóð né einstakir Íslendingar fá haldið frelsi sínu og sjálfstæði nema allsherjar-hagsmuna sé gætt. En frelsi og sjálfstæði er sá aflvaki, sem Íslendingum hefur bezt dugað. Ef við sjálf dugum þeirri háleitu hugsjón mun Íslandi vel vegna, bæði í bráð og lengd.